

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ БЮДЖЕТНОГО СТРАТЕГУВАННЯ В УМОВАХ ПОСТКРИЗОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

У статті обґрунтовано необхідність запровадження бюджетного стратегування у бюджетному процесі України на етапі посткризової трансформації соціально-економічної системи як механізму мінімізації загроз стійкості бюджету в умовах несприятливих довгострокових тенденцій. Визначено сутність, зміст та складові бюджетної стратегії держави.

The implementation of the budget strateging in the Ukrainian budget process to stage post-crisis transformation of socio-economic system as a mechanism to minimize threats to the stability of the budget in terms of adverse long-term trends is considered in the paper, also it is defined the nature, content and components of the budget strategy.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На етапі посткризової трансформації соціально-економічної системи України виникає необхідність координації дій органів влади та узгодження пріоритетів стратегії державної політики з бюджетним процесом не лише у середньостроковому, але й у довгостроковому періоді, з метою сприяння досягненню загально визначених цілей сталого розвитку економіки, підвищенню якості надання соціальних послуг, посиленню соціального захисту громадян, забезпеченню цінової стабільності, скороченню дефіциту бюджету та державного боргу тощо.

Необхідність переходу до довгострокового бюджетного прогнозування виникла через існування загрози стійкості та збалансованості бюджету в умовах несприятливих довгострокових тенденцій. Довгострокове прогнозування дає можливість розробки пріоритетних завдань, оцінки необхідних ресурсів для їх реалізації та визначення можливих джерел фінансування, що дозволяє відійти від інерційного підходу, коли бюджетні асигнування розподіляються на основі індексування тенденцій попередніх років.

Основним джерелом фінансових ресурсів держави є державний бюджет, тому особливого значення в сучасних реаліях набуває узгодження бюджетної політики з макроекономічними проблемами як поточними, так і транспортованими в майбутнє, та розробці на цій основі бюджетної стратегії, орієнтованої на сталий розвиток країни.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Розробці теоретико-методологічних основ бюджетної політики присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, проблеми розвитку економіки державного сектора, механізмів макроекономічної (у тому числі, фіскальної) політики представлено у дослідженнях представників різних напрямів західної економічної думки: А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. С. Мілля, А. Пігу, А. Вагнера, К. Вікселя, Дж. М. Кейнса, Й. Шумпетера, Дж. Б'юкенена, П. Даймонда, А. Лернера, Е. Ліндаля, Р. Лукаса, Р. Масгрейва, Г. Менк'ю, Х. Мінські, П. Самуельсона, Р. Солоу, Дж. Стігліца, В. Танзі, Дж. Тейлора, Е. Хансена та ін. Важливу роль у дослідженні бюджетної політики та її складової бюджетної стратегії як суспільно-економічної категорії, визначенні сутності, змісту, принципів і методів практичної реалізації у контексті стратегії економічного зростання, макроекономічного й бюджетного прогнозування, вдосконалення бюджетного планування й програмування, модернізації системи управління державними фінансами відіграли такі вітчизняні учені, як: С. А. Буковинський, О. Д. Василик, В. Г. Дем'янишин, В. М. Геєць, Т. І. Єфименко, В. П. Кудряшов, Л. В. Лисяк, І. О. Луніна, І. О. Лютий, П. В. Мельник, Ц. Г. Огонь, В. М. Опарін, К. В. Павлюк, Л. Л. Тарангул, В. М. Федосов, І. Я. Чугунов, С. І. Юрій, Ф. О. Ярошенко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних учених за даною проблематикою, варто зауважити, що в сучасній економічній науці у визначенні поняття «бюджетна стратегія», її цілей та змісту, класифікації елементного складу, теоретичному обґрунтуванні специфіки і напрямів її реалізації немає однозначності, тому багато питань є відкритими та дискусійними.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування необхідності запровадження бюджетного стратегування у бюджетному процесі України в умовах посткризової трансформації соціально-економічної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальному вигляді стратегія – це мистецтво керувати соціально-економічними процесами, визначення головного напрямку у досягненні кінцевого результату. Тому бюджетна стратегія держави повинна забезпечувати передбачуваність реакцій бюджетної системи на виклики і можливості, які можуть виникати у рамках різних варіантів розвитку світової економіки, передбачати превентивне застосування адекватного набору заходів при негативній дії зовнішніх та внутрішніх економічних чинників.

У сучасних умовах відсутнє єдине усталене визначення поняття «бюджетна стратегія». Існуючі формулювання цього поняття відображають лише окремі аспекти бюджетної стратегії і не можуть претендувати на її однозначне та виключне трактування. Бюджетна стратегія як дефініція розглядається під різним кутом окремими науковцями і, зокрема досить часто бюджетну стратегію ототожнюють зі стратегічним плануванням бюджетної політики; інші вважають, що бюджетна стратегія реалізується шляхом бюджетного прогнозування та бюджетного програмування. У цьому контексті доцільно дослідити відмінності між поняттями «планування» та «прогнозування».

Так, М. Л. Архипцева вважає, що планування – це розробка планів, що визначають майбутній стан економічної системи, шляхів, способів і засобів його досягнення [1, с.11]. М. Шаккум дає таке визначення планування: це проєкція в майбутнє для досягнення поставленої мети за певних умов і можливостей [2, с.37]. Щодо трактування категорії «прогнозування», то О. Д. Василик вважає, що головна функція прогнозу – наукове передбачення. Як наукове передбачення, прогнозування дозволяє, по-перше, одержати картину майбутнього стану будь-якого явища і, по-друге, обґрунтувати шляхи переходу від сьогоденного стану явища до майбутнього [3, с.64]. Б. І. Герасимов дає таке визначення прогнозування: це комплекс аргументованих припущень відносно майбутніх параметрів економічної системи [4, с.98]. В. В. Белоусов визначає прогнозування як напрям, заснований на системі встановлення причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей виявлення станів і вірогідних шляхів розвитку явищ і процесів [5].

Як видно із наведених визначень, основна відмінність між плануванням і прогнозуванням полягає у цільовому характері змін, що очікуються, останнього, орієнтованих на визначений результат (цілі). Якщо планування значною мірою націлено на досягнення певних показників, то прогнозування передбачає отримання певних ймовірних значень, використання яких сприяє підвищенню обґрунтованості постановки завдань, визначення пріоритетів.

Автор вважає, що бюджетна стратегія базується на бюджетному прогнозуванні, яке можна трактувати як діяльність органів влади стосовно побудови ймовірнісної моделі зміни показників дохідної і витратної частини бюджету на підставі аналізу тенденцій соціально-економічного розвитку держави, моделювання та надання обґрунтованого висновку (пропозицій).

З метою узагальнення підходів до визначення категорії «бюджетна стратегія» з точки зору її сутності, змісту та організаційно-правової складової, звернемося до наукових праць відомих українських учених та практиків.

Один із засновників української фінансової наукової школи О. Д. Василик під

бюджетною стратегією розуміє довготривалий курс бюджетної політики, розрахований на перспективу, що передбачає вирішення глобальних завдань, визначених економічною стратегією [6, с.53]. При такому підході до розкриття сутності категорії робиться акцент на тому, що бюджетна стратегія – це перспективний курс бюджетної політики, спрямований на вирішення широкомасштабних стратегічних завдань.

Видатні учені С. І. Юрій та В. М. Федосов вважають, що бюджетна стратегія – це тривалий курс бюджетної політики, розрахований на перспективу, що передбачає вирішення глобальних завдань, визначених економічною стратегією. Такий курс передбачає прогнозування світових тенденцій розвитку бюджетного механізму, формування концепції створення і використання бюджетних ресурсів, окреслення принципів організації бюджетних відносин. Бюджетна стратегія має бути складовою економічної стратегії та корелювати з політичною, соціальною, гуманітарною, військовою та іншими стратегіями держави [7, с.148].

Аналогічну точку зору має В. Г. Дем'янишин, який розглядає бюджетну стратегію, як цілісну систему дій держави, спрямовану на реалізацію мети, завдань та пріоритетів довготривалого курсу бюджетної політики, розрахованого на тривалу перспективу, що передбачає вирішення глобальних завдань, визначених економічною стратегією [8, с.10].

Підтримує позицію попередніх дослідників Л. В. Лисяк, яка зазначає, що стратегія бюджетної політики регулювання соціально-економічного розвитку виступає в єдності, тобто фактично складовою, із соціально-економічною стратегією й тактикою, спрямованою на розвиток суспільства. Разом із тим учений звертає увагу на те, що бюджетна стратегія пов'язана з узгодженням соціально-економічних і фінансових цілей [9, с.130].

В. Д. Лагутін розглядає стратегію з позицій інституціоналізму, зокрема він вважає, що стратегія – це довгостроковий план, який інтегрує головні цілі різних владних інституцій у єдине ціле. Стратегія у цьому випадку має включати: основні сфери координації; найістотніші механізми реалізації політики; засоби й інструменти основних дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей [10, с.4].

З державницьких позицій трактує сутність бюджетної стратегії С. О. Рибак, зокрема він вважає, що бюджетна стратегія являє собою виважений комплекс методів і дій органів влади з управління бюджетним процесом у русі загальної політики, спрямованої на виконання певних завдань економічного і соціального розвитку. Цей комплекс має сприяти піднесенню економіки, створенню умов для залучення інвестицій, застосуванню протекціоністських заходів щодо вітчизняного товаровиробника. Сутність бюджетної стратегії полягає в тому, щоб забезпечити фінансову та соціальну стабільність в країні у найближчій і віддаленій перспективі [11, с.41].

І. О. Лютий наводить не тільки трактування змісту категорії «бюджетна стратегія», але й класифікує інструменти її реалізації. Зокрема, професор І. О. Лютий визначає бюджетну стратегію за змістом як науково обґрунтовану динаміку показників бюджету в довгостроковому періоді, що дозволяє спрогнозувати й досягти визначеної на період 5–7 років динаміки показників щорічних бюджетів, а отже й забезпечити стабільність бюджетного супроводження пріоритетів соціально-економічного розвитку країни [12, с.17]. При цьому інструменти механізму реалізації поділяються ним на адміністративно-правові й економічні. Адміністративно-правові пов'язані з нормами, що встановлюють та регламентують перерозподіл грошових доходів громадян і суб'єктів підприємницької діяльності, а також фінансування видатків через бюджетний механізм. Використання економічних інструментів пов'язано з динамікою макроекономічної ситуації, адаптацією бюджетної політики держави до тенденцій і закономірностей її розвитку. Економічними інструментами бюджетної стратегії є: 1) оптимізація структури доходів бюджету; 2) оптимізація структури видатків бюджету; 3) зміна політики міжбюджетних відносин; 4) дефіцит бюджету та державний кредит. Таким чином, реалізація економічних інструментів бюджетної політики повинні забезпечувати макроекономічний ефект, а з

позицій бюджетної стратегії – довгострокову динаміку стабільності соціально-економічного розвитку [12, с.18].

В. А. Копилов також надає розширене трактування категорії «бюджетна стратегія» із зазначенням усіх складових елементів цієї дефініції. Що стосується визначення бюджетної стратегії за формою, то можна погодитися з В. А. Копиловим, що бюджетна стратегія економічного зростання – це система взаємоузгоджених стратегічних бюджетних цілей, які відбивають довгострокові національні пріоритети, встановлені правила, принципи, критерії, процедури, алгоритми й технології бюджетного регулювання для оптимального вибору (з усіх можливих) та прийняття органами державної влади, що мають відповідну компетенцію, обґрунтованих стратегічних і поточних політико-економічних, організаційно-інституційних та оперативно-управлінських рішень щодо питань бюджетно-податкового регулювання, відповідно до яких конкретизуються, нормативно закріплюються та поетапно реалізуються похідні цілі бюджетного планування та програмування, формуються доходи й видатки державного бюджету, бюджетні ресурси економічного зростання для фінансового забезпечення (за існуючих і потенціальних обмеженнях та ризиках) переходу від нинішнього стану національної економіки до її бажаного майбутнього стану в середньо- й довгостроковому періодах [13, с.13].

Російський учений В. В. Кліманов наводить таке трактування сутності бюджетної стратегії. Зокрема, він вважає, що власне бюджетна стратегія підрозділяється за своєю суттю на три складові частини: стратегію по прибутках, стратегію по витратах і стратегію управління боргом. Стратегічні напрями прибуткової політики включають вдосконалення оподаткування, адміністрування податкових і неподаткових прибутків, а також міжбюджетних відносин. Стратегічні напрями політики у сфері витрат бюджету можуть групуватися за сценаріями, за напрямками діяльності, за окремими галузями економіки і соціальної сфери регіону (міста) і тому подібне, тобто наприклад, напрями політики у сфері витрат на охорону здоров'я або освіти; перспективні питання оплати праці у бюджетній сфері; бюджетні інвестиції; напрями підвищення ефективності бюджетних витрат [14].

Погоджуючись з усіма трактуваннями категорії «бюджетна стратегія», розуміючи, що кожний із наукових підходів розкриває нову грань цієї дефініції, автор вважає, що бюджетна стратегія держави може бути визначена як процес співвідношення цілей і засобів для забезпечення реалізації довгострокової бюджетної політики на визначений термін і у конкретній країні для вирішення глобальних завдань соціально-економічного розвитку. Саме вибір цілей, пов'язаних із задоволенням соціально-економічних потреб суспільства та їх ранжирування відповідно до пріоритетів складають головний зміст бюджетної стратегії.

У теоретичній економіці стратегічною називається поведінка у ситуації, коли ухвалення рішення про подальші дії передбачає аналіз можливих відповідних дій інших суб'єктів ринку. Важливе місце при цьому відводиться ролі держави як антикризового управляючого, завдання якого полягає у забезпеченні макроекономічної рівноваги за допомогою в основному фіскальної та грошово-кредитної політики. Однак на сучасному етапі відбувається перехід від антикризового регулювання, коли метою було збереження рівноважного стану економіки країни, до стратегічного управління [15, с.14].

Сьогодні можна говорити про необхідність запровадження у вітчизняну практику стратегічного опортунізму як виду управлінської поведінки держави – суб'єкта бюджетного процесу, коли увага концентрується на довгострокових цілях, залишаючись водночас досить гнучкою для того щоб справитися з проблемами поточного дня. Стратегічний опортунізм дозволяє уряду скоріше контролювати, ніж бути під владою випадку. Місія, стратегічні цілі та довгострокові плани не розглядаються в цій ситуації як стримувальні фактори, що роблять бюджетну систему несприйнятливою до нових завдань та ідей. Навпаки, вони утворюють загальні

рамкові умови, які керівництво держави постійно мають на увазі, вишукуючи нові можливості їхньої реалізації [16, с.298].

Автор погоджується з дослідниками Т. П. Богдан та І. В. Богдан, які вважають, що для макрофінансової стабілізації на всіх рівнях державні видатки повинні бути приведені у сувору відповідність із реальними можливостями бюджету. Бюджетні правила накладають на бюджетно-податкову політику обмеження довгострокового характеру шляхом запровадження кількісних лімітів на бюджетні агрегати. Тобто простір для бюджетної політики обмежується певними рамками, які не можуть часто змінюватися. Бюджетні правила мають за мету скоригувати деформовані стимули та не допустити надмірного витрачання бюджетних коштів (особливо в періоди сприятливої кон'юнктури), що має велике значення для гарантування боргової стійкості й фіскальної відповідальності [17, с.13].

Автор вважає, що для України запровадження нових бюджетних правил повинно передбачити чітке визначення граничних розмірів дефіциту бюджету, державного та гарантованого державою боргу, у т.ч. внутрішнього та зовнішнього, квазіфіскальних операцій, умовних зобов'язань тощо, виходячи із наявних бюджетних можливостей і виникаючих бюджетних обмежень.

Якщо бюджетна стратегія не забезпечує досягнення запланованих результатів, це перша серйозна ознака того, що настав час переглянути її пріоритети та механізми реалізації. Якщо немає стратегії, то немає і способу визначити, які дії і рішення уряду сприяють досягненню бажаних результатів, а які ведуть в помилковому напрямі і тільки розпоршують державні фінансові ресурси.

Запровадження у бюджетному процесі довгострокового бюджетного планування пов'язано з необхідністю врахування довгострокових ефектів від рішень, що приймаються сьогодні, зокрема, у сфері оподаткування і витратних зобов'язань, та впливу довгострокових зовнішніх чинників (соціальних, демографічних, економічних), а також можливості реалізації пріоритетних завдань програми соціально-економічного розвитку країни.

Продовження часових горизонтів бюджетного планування на довгострокову перспективу пов'язано з необхідністю узгодження бюджетних зобов'язань з новими законами, які приймає парламент. У посткризовий період розвитку економіки уряд взяв на себе багато додаткових витратних зобов'язань, пов'язаних із фінансуванням соціальної сфери та підтримки вітчизняних товаровиробників, однак доходна частина бюджету неспроможна їх профінансувати без додаткових запозичень або підвищення податкового навантаження.

Сьогодні в Україні запроваджено середньострокове бюджетне планування – один із ключових пріоритетів реформування державних фінансів відповідно до Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». Прогноз Державного бюджету України на 2013–2014 рр. – це перший документ, який розроблений Міністерством фінансів України на новій основі та схвалений постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2012 р. № 318. Однак необхідно зазначити, що розробка цього Прогнозу здійснювалася в умовах відсутності затвердженої державної програми соціально-економічного розвитку України на середньострокову чи довготривалу перспективу (стратегії соціально-економічного розвитку), що може негативно вплинути на точність прогнозування індикативних показників.

Наступний крок – перехід до довгострокового бюджетного планування – розробки бюджетної стратегії. Однак на сьогодні нормативно-правова база України не містить окремого документа, який би регулював питання запровадження стратегії у бюджетному процесі. При цьому стратегічні планові документи мають бути узгоджені за цілями на державному і місцевих рівнях. Необхідно також здійснювати синхронізацію документів за часом – на довгострокову, середньострокову і короткострокову перспективу.

Необхідність довгострокового планування є надзвичайно важливим елементом у формуванні соціально-економічних цілей держави в перспективі. Такий підхід допомагає

визначити чіткий курс державної бюджетної політики. При цьому чітко визначається послідовність рішень та ефективність заходів. Ґрунтовний аналіз поточної ситуації дозволяє реально оцінити можливості української економіки та передбачити можливості впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників.

Як зазначає В. А. Копилов, сьогодні Україні не вистачає стратегічного бачення бюджетного процесу, що дало б змогу краще прогнозувати й узгоджувати бюджетні ресурси згідно із середньо- й довгостроковими державними пріоритетами. При цьому стратегічне планування доходів і видатків державного бюджету повинно бути адекватно відображено в щорічних бюджетних процесах [18, с.39].

Запровадження у бюджетному процесі процедури розробки бюджетної стратегії та необхідності її законодавчого закріплення і регламентації не є ноу-хау України. Такий інструмент державного регулювання економіки, як система стратегічного планування, ще у ХХ столітті допоміг низці країн якісно змінити соціально-економічну ситуацію, зокрема, у США протягом 30–40-х років, Німеччині, Франції та Італії у 50–60-і роки, Південній Кореї у 70–80-і роки, Китаї у 80–90-і роки ХХ століття. Наявність законодавчо визначеної бюджетної стратегії дозволяє усунути багатовекторність пріоритетів розвитку держави, збалансувати фінансові надходження і видатки, створити дієвий механізм концентрації ресурсів для вирішення середньострокових і довгострокових завдань. Стратегічне планування бюджетної політики сьогодні використовується в країнах ЄС, Канаді, Великій Британії та інших державах. Активно ведеться робота у цьому напрямку і в Росії.

Висновки і перспективи подальших розробок. Виходячи із вищенаведеного можна визначити такі складові бюджетної стратегії:

- об'єктом бюджетної стратегії виступає державний бюджет (на регіональному рівні – місцеві бюджети);
- основним суб'єктом стратегічного управління бюджетною політикою є держава;
- період довгострокового прогнозування бюджетної політики держави не може бути менше ніж 5–7 років;
- метою розробки бюджетної стратегії є визначення обсягу доходів бюджету та їх структури, встановлення граничних меж видатків за основними напрямками з урахуванням пріоритетів і цілей розвитку економіки;
- призначення бюджетної стратегії полягає в оцінці різних і найбільш вірогідніших варіантів формування ресурсів бюджету і напрямів їх використання;
- запровадження сучасного моніторингу результатів реалізації бюджетних програм;
- чітка правова регламентація дій (визначення прав і обов'язків) усіх суб'єктів бюджетного процесу, які можуть представляти певну загрозу для реалізації державної бюджетної стратегії, з метою забезпечення виконання стратегічних цілей і завдань. В умовах глобалізації необхідно враховувати також і дію зовнішніх чинників.

Головне завдання бюджетної стратегії полягає у встановленні зв'язку між стратегічними цілями та пріоритетами соціально-економічного розвитку держави і пріоритетами витрачання бюджетних коштів шляхом запровадження кількісних лімітів на бюджетні агрегати у рамках чітко зафіксованого періоду часу.

Подальші наукові розробки щодо обґрунтування необхідності запровадження бюджетного стратегування в бюджетному процесі України полягатимуть у пошуку можливостей забезпечення підтримки макроекономічної стабільності, збалансованості та стійкості бюджетної системи, утримання бюджетного дефіциту та державного боргу в економічно безпечних межах, підвищення якості надання соціальних послуг та посилення соціального захисту громадян, сприяння стабільному соціально-економічному розвитку держави та зростання рівня життя і добробуту громадян, виходячи із глобальних тенденцій соціально-економічного розвитку, кращого міжнародного досвіду та стану вітчизняної економіки.

Список використаної літератури

1. Архипцева М. Л. Методологические основы прогнозирования и планирования налоговых поступлений в бюджетную систему / М. Л. Архипцева // *Налоги и налогообложение*. – 2007. – № 12. – С. 9–14.
2. Шаккум М. К формированию системы индикативного планирования и ее инвестиционно-бюджетного инструментария / М. Шаккум // *Российский экономический журнал*. – 1999. – № 7. – С. 35–42.
3. Василик О. Д. Державні фінанси України: [підруч.] / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с.
4. Герасимов Б. И. Организационно-экономический механизм формирования региональных программ социально-экономического развития / Б. И. Герасимов, Л. С. Тишина, Н. В. Зенчева. – Тамбов: ТГТУ, 2002. – 148 с.
5. Белоусов В. В. Мобилизация налогов и государственное налоговое планирование [Электронный ресурс] / В. В. Белоусов. – Режим доступа: <http://konfi-nalog.jurati.ru/node/50>.
6. Василик О. Д. Бюджетна система України: [підруч.] / О. Д. Василик, К. В. Павлюк – К.: Центр навч. л-ри. 2004. – 544 с.
7. Фінанси: [підруч.] / [за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова]. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
8. Дем'янишин В. Бюджетна політика держави: концептуальні засади, ефективність, розвиток стратегії і тактики / В. Дем'янишин // *Вісник ТНЕУ*. – № 2. – 2011. – С. 7–20.
9. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: [монографія] / Л. В. Лисяк. – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
10. Лагугін В. Д. Пріоритети координації бюджетної та монетарної політики в Україні / В. Д. Лагугін // *Журнал Фінанси України*. – 2011. – № 10. – С. 3–14.
11. Рибак С. Бюджетна стратегія: українські реалії та зарубіжний досвід / С. Рибак // *Економіка України*. – 2011. – № 8. – С. 40–45.
12. Лютий І. О. Теоретико-методологічні засади бюджетної політики держави / І. О. Лютий // *Фінанси України*. – 2009. – № 12. – С. 13–19.
13. Копилов В. А. Формування бюджетної стратегії економічного зростання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» [Електронний ресурс] / В. А. Копилов. – К., 2008. – 20 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2008/08kvasez.zip>.
14. Климанов В. В. Бюджетное стратегирование: новые вызовы для регионов России [Электронный ресурс] / В. В. Климанов // *Экспертный канал Экономическая политика*. – Режим доступа: http://www.irof.ru/filemanager/files/stati/Budget%20strategy_2011.pdf.
15. Кузнецова Е. И. Стратегический анализ в системе государственного управления национальной экономикой: [монография] / Е. И. Кузнецова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2006. – 257 с.
16. Осовська Г. В. Економічний словник / Г. В. Осовська, О. О. Юшкевич, Й. С. Завадський. – К.: Кондор, 2007. – 358 с.
17. Богдан Т. П. Стабілізаційна бюджетно-податкова політика та особливості її застосування в Україні / Т. П. Богдан, І. В. Богдан // *Фінанси України*. – 2012. – № 7. – С. 3–16.
18. Копилов В. Моніторинг реалізації бюджетної стратегії та її коригування / В. Копилов // *Економіка України*. – 2008. – № 3. – С. 33–39.

Прийнято до друку 14.03.2013